

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3,546 (2020)

2022/№ 9

**ТАЪЛИМ ВА
ИННОВАЦИОН
ТАДҚИҚОТЛАР**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАР
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 9, 2022
сентябрь

Муассис: Бухоро давлат университети Фан ва таълим МЧЖ Бош муҳаррир: Маъмуров Баҳодир Бахшуллаевич Жамоатчилик кенгаши раиси: Хамидов Обиджон Хафизович, Бухоро давлат университети ректори Таҳририят кенгаши раиси: Махмудов Мэлс Ҳасанович Масъул котиб: Акрамова Гулбаҳор Ренатовна Техник муҳаррир: Давронов Исмоил Эргашевич Таҳририят манзили: Бухоро шаҳар, Қ.Муртазоев кўчаси, 16-уй Телефон: +998(90)744-00-22 E-mail: eirjurnal2020@gmail.com Журналнинг электрон сайти: www.interscience.uz Журнал ОАК Раёсатининг 2021 йил 30 сентябрдаги 306/6-сон Қарори билан ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ФИЛОЛОГИЯ, ТАРИХ ФАНЛАРИ бўйича фалсафа доктори (PhD) ва фан доктори (DSc) илмий даражасига талабгорларнинг диссертация ишлари юзасидан асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган Босишга рухсат этилди: 30.09.2022 й. Қоғоз бичими 60x84 1/8. 6/т.12,5. Буюртма рақами 12 «FAN VA TA'LIM» нашриётида чоп этилди. Бухоро шаҳар Журнал 28.07.2021 йилда 9305 рақами билан Ўзбекистон Омма- вий ахборот воситалари давлат рўйхатидан қайта ўтган Журнал 2020 йилда ташкил топди ва 2 ойда 1 марта чоп этилди. 2021 йил ноябрь ойидан бошлаб ҳар ойда 1 марта ўзбек, рус ва инглиз тилларида чоп этилади «Таълим ва инновацион тадқиқотлар» халқаро илмий-ме- тодик журналидан кўчириб босиш таҳририятнинг розилиги билан амалга оширилади Мақолада келтирилган фактларнинг тўғрилиги учун муаллиф масъулдир	07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ	
	Хаитов Ш. А. Латифхўжа Қосимхўжаев – Бухоро тадбиркорларининг таниқли вакили ва ҳомийси	7
	Амонова Ф. С. Бухорода банклар фаолияти (XIX аср охири ва XX асрнинг биринчи ярми)	12
	Очилов А. Т. Бухоро воҳасида олиб борилган илк археологик тадқиқотлар	20
	Абдурасулов Х. Базары Туркестана или где Запад встречается с «Востоком»	30
	Худайбердиева Г. Х. 1920-1990 йилларда Ўзбекистондаги маданий жараёнлар (Сурхондарё мисолида)	37
	10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
	Худойқулова М. А. Мустақиллик йилларида баҳсдаги адабий-назарий муаммолар талқини	45
	Ganiyev D. S. Unli va undosh tovushlarni o'qitishda adabiy talaffuzni shakllantiruvchi mashq va topshiriqlardan foydalanish	53
	Xolboyeva M. U. Alisher Navoiy va futuvvat talqini	60
	Bayimbetova M. B., Kurbanbaev D. A. The expression of the need to perform an action in the modality category of the english and karakalpak languages	65
	Бабаева Ш. Б. Инновационный подход к моделированию синтаксических понятий родного (русского) языка	73
	Usarova L. Arxetip obrazlarning badiiy xususiyatlari	78
	13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
	Djurayev D. U. Geografik atamalarining ko'p tilli elektron lug'atini yaratish jarayonida ko'p tilli muhitning lingvistik xususiyatlari	84
	Ismadiyarov Y. U. Kasbiy faoliyatning o'ziga xosligi oliy ta'lim tizimidagi menejer-innovator	89

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH**MEMBERS OF THE PUBLIC COUNCIL**

Djuraev Risboy Haydarovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Shamsutdinov Rustambek Temirovich, Professor of Andijan State University, Honored Worker of Culture of Uzbekistan, Doctor of Historical Sciences

Majidov Inom Urushevich, Doctor of Technical Sciences, Professor. National University of Uzbekistan.

Olimov Kahramon Tanzilovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Tashkent branch of the Russian State Pedagogical University named after AI Gertsen

Tadjikhodjaev Zokirkhoja Abdusattorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor

Musurmonova Oyniso, doctor of pedagogical sciences, professor

Safarova Rohat Gaybulloevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbek Scientific Research Institute of Pedagogical Sciences named after TN Qori-Niyazi.

Ibragimov Kholboy Ibragimovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbekistan University of World Languages

MEMBERS OF EDITORIAL COUNCIL

Artamonova Ekaterina Iosifovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, President of the Moscow State Pedagogical University, International Academy of Pedagogical Sciences

Emelyanova Irina Evgenyevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, South Ural State Humanitarian Pedagogical University, Russia

Kuzmenko Galina Anatolevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Moscow State Pedagogical University, Institute of Physical Culture, Sports and Health

Olimov Shirinboy Sharofovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Bukhara State University

Safaraliev Bozor Safaralievich, doctor of pedagogical sciences, professor. Chelyabinsk State Academy

Juraev Husniddin Oltinboevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Kulishov Vladimir Vasilevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine

Lazarenko Irina Rudolfovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Rector of Altai State Pedagogical University, Russia

Filippova Oksana Gennadevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. South Ural State Humanitarian Pedagogical University, Russia

Christo Kyuchukov, Doctor of Pedagogical Sciences. Professor of General Linguistics Psycholinguistics. Free University of Berlin, Institute of Turkology. Founder and editor of the International Journal of Psycholinguistics and Sociolinguistics, Germany

Kumskov Mikhail Ivanovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor. M.V. Lomonosov Moscow State University

Tilavova Matlab Muhammadovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Dilova Nargiza Gaybulloevna, PhD in pedagogical sciences, associate professor. Bukhara State University

Maksimenko Sergey Dmitrievich, academician, doctor of psychological sciences, professor. Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Umarov Bakhriddin Mingbaevich, Doctor of Psychological Sciences, Professor. Fergana State University

Kozlov Vladimir Vasilevi, Doctor of Psychological Sciences, Professor. President of the International Academy of Psychological Sciences, Yaroslavl State University named after PG Demidova, Russia

Jabborov Azim Meylikulovich, Doctor of Psychological Sciences, Professor. Karshi State University

Bafayev Muhiddin Muhammadovich, Doctor of Philosophy in Psychology PhD. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Padalka Oleg Semenovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical University named after M.P. Dragomanova, Ukraine

Rajabov Dilshod Zaripovich, Doctor of Philology, Professor. Bukhara State University

Madjidova Rano Urishevna, Doctor of Philology Sci., Professor, Uzbek State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan

Fayzullayev Muxammad Bakayevich, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Jamilova Bashorat Sattorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Yusupova Hilola Uktamovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara Institute of Engineering and Technology

Ruzieva Mohichehra Yakubovna, PhD in Philology, Associate Professor. Bukhara State University

Inoyatov Sulaymon Inoyatovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Bukhara State University

Rajabov Qahramon Kenjaevich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher at the Institute of History of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Hazretili Tursun, Doctor of Historical Sciences, Professor of the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmad Yassavi

Mamedova Irada, Doctor of Philosophy PhD, ex. History, Associate Professor, Head of the Institute of History of the National Academy of Azerbaijan

Jumaev Rustam Ganievich, Doctor of Philosophy (PhD) in Political Science, Associate Professor. Bukhara State University

Timur Khuzhaugli, linguist and literary critic. Professor at the University of Michigan (USA)

Nurettin Hatunoğlu Assoc. Dr., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History (Turkey)

Khayitov Shodmon Akhmadovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Bukhara State University

Mullojanov Sayfullo Kuchakovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. National University of Tajikistan

Dolgov Vadim Viktorovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Udmurt State University. Russia

Artikova Hafiza Tuymurodovna, Doctor of Biological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Navruzova Shakar Istamovna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Bukhara State Medical Institute

Gushko Sergey Vladimirovich, Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine

Kurolov Kobuljon Kulmanovich, Doctor of Economics, Professor. Director of the center for retraining and retraining of teachers at the tashkent state technical university named after Islam Karimov

Mamanazarov Abdulkhakim Bozorovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. Tashkent branch of Lomonosov Moscow State University M.V. Lomonosov

Sohibov Akram Rustamovich, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Karshi State University

Umarov Bakhsullo Djuraevich, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Bukhara State University

Hasanova Gulnoz Kasimovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

ЛАТИФХЎЖА ҚОСИМХЎЖАЕВ – БУХОРО ТАДБИРКОРЛАРИНИНГ ТАНИҚЛИ ВАКИЛИ ВА ҲОМИЙСИ

*Хаитов Шадмон Ахмадович,
Бухоро Давлат Университети «Жаҳон тарихи» кафедраси
профессори, тарих фанлари доктори*

Аннотация: Ушбу мақолада XIX аср охири – XX аср бошларида Бухоро амирлигида тадбиркорлик ва ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этган Латифхўжа Қосимхўжаев ҳақида архив манбалари маълумотлари орқали илмий мушоҳада юритилган.

Таянч атамалар: тадбиркор, савдогар, ҳомий, қорақўл тери, пахта, чой, саёҳат, нарх-наво, мерос, шажара, қарвонбоши, амир, ҳамроҳ, манба, савдо айланмаси, дўкон.

ЛАТИХОДЖА КАСИМХОДЖАЕВ - ИЗВЕСТНЫЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ И СПОНСОР БИЗНЕСА БУХАРЫ

*Хаитов Шадмон Ахмадович,
Профессор кафедры «Всемирной истории» Бухарского
государственного университета, доктор исторических наук*

Аннотация: В данной статье через источники архивных источников научно рассматривается Латифходжа Касымходжаев, принимавший активное участие в деловой и общественной жизни Бухарского эмирата в конце 19 - начале 20 веков.

Ключевые слова: предприниматель, купец, меценат, черная кожа, хлопок, чай, путешествие, цена, наследие, родословная, караванный предводитель, эмир, спутник, источник, торговый оборот, лавка.

LATIKHO'JA KASIMKHO'DHAEV - A WELL-KNOWN REPRESENTATIVE AND SPONSOR OF BUSINESSES OF BUKHARA

*Khaitov Shadmon Akhmadovich
Professor of the «World History» Department of Bukhara State
University, Doctor of History*

Abstract: In this article, Latifkhoja Kasimkhojaev, who took an active part in business and social life in the Bukhara Emirate in the late 19th - early 20th centuries, is scientifically observed through the sources of archival sources.

Key words: entrepreneur, merchant, sponsor, black leather, cotton, tea, travel, price, heritage, genealogy, caravan leader, emir, companion, source, trade circulation, shop.

Ўзбекистон тарихида муҳим из қолдирган давлат ва ҳукумат арбоби Файзулла Хўжаевнинг аждодлари ҳақида истоклол йилларида анчагина маълумотларга эга бўлди. Бироқ Ф.Хўжаев ота-боболари, амаки ва қариндошлари, отаси Убайдуллахўжа Қосимхўжаев (1858-1912 йй) нинг мероси, унинг такдири ҳақидаги мунозаралар ҳамон давом этмоқда. Бироқ, Бухорои Шариф хўжаларининг йирик савдогар тадбиркор вакили Убайдуллахўжанинг акаси бўлган Латифхўжа Қосимхўжаев

(1857-1917 йй) нинг Бухоро амирлиги тарихидаги ҳамда авлодлари олдидаги хизматлари ҳақида илмий бўшлиқ мавжуд деб ҳисоблашга, асослар бор. Латифхўжанинг шахс ва инсон, йирик савдогар ва тадбиркор, шунингдек, амирлик ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги иштироки масалаларини атрофлича тасаввур қилиш учун нафақат у ҳақда эълон қилинган асар ва мақолаларни ўқиш ҳамда ўрганиш етарли бўлмайди. Бу илмий вазифани ҳал этишда бизга архив манбалари ёрдамга келади. Таниқли тарихчи олим, авлодлик ришталари орқали Латифхўжага боғланган профессор С.И.Иноятов Бухорои-Шариф хўжалари тарихи ва шажарасига бағишланган китобида қорақўл, пахта, заргарлик буюмлари, чой товари билан савдо-сотик қилган Латифхўжанинг 250 минг рубль шахсий маблағи, 3 млн рубль йиллик савдо айланмасига эга бўлган пули, 250 минг рубл баҳоланган ер майдонлари, боғ-роғлари, бошқа кўчмас мулки бўлганлигини қайд этиб ўтган. Шунингдек, Латифхўжа Нижний-Новгородда шахсий савдо дўконлари эгаси бўлганлиги, 2 гильдия [1] савдогари сифатида амирнинг Москва, Санкт-Петербург шаҳарларида ҳамроҳлик қилганлиги, рус подшоси томонидан «Станислав 2-даражали ордени» билан мукофотлангани, умрининг охиригача босқичида ногиронлар аравачасига михланиб қолганлиги, ўз уйида жадид мактаби очиб, хайрли ишларга қўл урганлиги ҳам эслатилади экан, унинг ўлими ўз ажали билан содир бўлганлигига шубҳа билдирилган.[2] Латифхўжа шахсияти ҳақида билдирилган ушбу маълумотларни эътироф этган ҳолда, биз юқоридаги маълумотларни айрим далил ва рақамлар билан тўлдиришни лозим топдик.

Ўзбекистон Миллий Архивининг И-3-фонд (Бухоро амирлиги сиёсий айғоқчилиги), И-126-фонд (Бухоро амирлиги кўшбегиси девонхонаси) ҳамда совет даврига тегишли Р-837-фонд, 86-фонд, 87-фонд, 94-фондларида Латифхўжа ва Хўжаевлар хонадонига оид материаллар учрайди.

Латифхўжа Бухоро амири Абдулаҳадхон (ҳукумронлиги, 1885-1910 йиллар) билан яқин алоқаларда бўлганлиги, амир билан фикрлаша олиши, унинг тижорий шериги эканлигини архив манбалари тасдиқлайди. Латифхўжа амир билан бухоролик бошқа савдогарлар ўртасида воситачилик қилиб, савдогарлар муаммоларини ҳал қилишда амир орқали сафдошларига амалий ёрдам бериб турган. 1906 йил 12 ноябрдан 22 декабргача давом этган амир Абдулаҳадхоннинг Санкт-Петербург саёҳатида Латифхўжа 31 нафар савдогарнинг бири сифатида амир сафарига ҳамроҳлик қилиши дастлабки ҳолат эмасди. Архив ҳужжатларида келтирилишича: «Латифхўжа 1892 йилнинг кузида Амир Абдулаҳадхоннинг Москва ва Санкт-Петербург бўйлаб қилган саёҳатида илк бор ҳамроҳлик қилди. У билан бирга Бухоронинг кўзга кўринган тижорат вакиллари: Абдурауф карвонбоши, Мансурбой, Жўрабек, Яҳёбек, Муқимбой кабилар ҳам Россия империясига боришганди»[3]. Маълумки, 1868 ва 1873 йилларда Россия – Бухоро шартномалари асосида рус савдогарлари Бухоро амирлигининг барча ҳудудларида эркин ҳаракат қилиш ва энг паст 5 фоизли бож тўлаш шарти билан савдо-сотик қилиш ваколатига эга бўлишганди.

Бухоро амири генерал-адъютант Абдулаҳадхон Бухоро савдогарлари ҳам Россия шаҳарларида шундай имтиёзга эга бўлишини империя

маъмурларидан талаб қилган ва савдогарларни рус маъмурлари баъзан бож миқдорини 10-15 фоизга чиқарар, ярмаркаларда бухороликларга олдинги қаторлардан савдо дўконлари берилишига, янги дўконлар қурилишига рухсат этишмасди. Бу масалада архив манбаларида ҳам маълумотлар келтирилган.[4]

Демак, амирнинг Латифхўжа сингари савдогарлари билан империя пойтахтига қилган сафари маълум мақсадга йўналтирилган, унинг ўзи ҳам қорақўл савдосида фаол иштирок этарди.

Маълумки, йирик савдогарлар вақт-вақти билан тижорат ишларида касодга учраб туришган. Қанча бадавлат бўлишмасин, Латифхўжа ва укаси Убайдуллахўжалар ҳам рақиблари олдида синиш хабари остида қолишганини эътироф этиш керак. Арабов ва Латифхўжалар ҳукмдор билан шерикчилик асосида савдога 15-20 лак (1 лак -10 минг танга) тангадан 300 минг олтин рублгача маблағ тикишган. 1890-йилларда Европада қорақўл тери савдосига рақобат қилувчи «плюш» сунъий териси бозорларга чиқарилган. Убайдуллахўжа Нижний Новгород ярмаркасида 350.000 қорақўл терисини сотиб, катта моддий зарар кўрганди. Қорақўл теритабiiй махсулот сифатида «плюш» дан афзаллиги аниқ бўлгунча, орадан бир муддат вақт ўтган. Латифхўжа 1894 йилда 14 лак (140 минг танга) савдога тиккан қарзини тўлаш учун имконсиз бўлиб қолган, шундай оғир вазиятда тадбиркор шерик ва мамлакат ҳукмдори сифатида амир Абдулахадхон давлат хазинасидан қарзни қоплаш мақсадида маблағ ажратган. Шундан сўнг, инқироздан қутилиб қолган Латифхўжа ва укаси Убайдуллахўжа катта партияда қорақўл терини Россия ҳамда Европа бозорларига чиқаришган. Убайдуллахўжа ҳам бу пайтда 30 минг қорақўл терини Россия ярмаркаларида сотиб зарарга қолганди. Убайдуллахўжа 300 минг (Жўрабек Арабов ҳам шунча миқдорда) дона, Латифхўжа 10 минг дона қорақўл терини Европа бозорларига чиқаришган.[5] Бухоро амирлигидан XIX аср ўрталарида 30-40 минг дона қорақўл тери чиқарилган бўлса, 1911-1914 йилларда энг юқори кўрсаткичга эришилиб, 1,5-2 млн дона қорақўл тери чиқарилган. 1908 йилда Россиянинг Нижний-Новгород, Макар, Ирбит, Москва ярмакаларида 1 млн 700 минг дона қорақўл тери миқдорларга сотилган.[6] Қорақўл терилар дона ҳолатида ва кўтарасига сотилган. Қорақўл терилар сифатига қараб, 1907 йилда Лейбциг (Германия), Лондон (Англия), Париж, Сен-Жермен (Франция) ярмакаларида 115 рублдан-120 рублгача, 98 рублдан-104 рублгача, кўтарасига эса, 52-53 рублдан 65-75 рублгача баҳоланган[7]. Бозор чакқон бўлган йилларда Латифхўжа қорақўл савдосида ўзи ва укасининг буюртмаларини Россия ва хориждан туриб бажарган. Шундай омадли йиллардан бирида Латифхўжа, хориждан туриб укаси Убайдуллахўжага яъни Бухорога мактуб йўллайди. Омборхоналардаги қорақўл териларни инглиз, немис, француз харидорлари битта ҳам қолмай харид қилганлиги, қорақўлга талаб юқорилиги, бу товарнинг нархи ҳам харидорлиги мактубда билдирилганди. Убайдуллахўжа Чориқулбой сингари қорақўлчи чорвадорлардан (Чориқулбой Пирнафасов-1847-1934 йилларда Бухоро амирлигининг Ромитан музофотида яшаган) 50.000 дона қорақўл терини харид қилиб акаси манзилига юборган[8].

Маълумки, Файзулла Хўжаев отаси Убайдуллахўжа вафот этган

1912 йилда 16 ёшда эди. Унга отасидан ҳисобсиз бойлик ва мол-мулк қолганлиги, унинг миқдори ҳақида тадқиқотларда кўп бор ёзилди. Ҳатто, архив манбаларида келтирилган бу борадаги рақамлар ҳам бири иккинчисига мос келмайди. «Файзулла Хўжаевга отасидан 25 пуд қуйма олтин, 4 млн тилла танга, 5 пуд кумуш танга, 7 млн рубль миқдорида Россия банкларида кредит пуллари қолган[9]»- деб маълумот берилади, архив манбаларининг бирида.

Бухородаги Россия сиёсий айёқчилиги идораси раҳбарининг 1917 йил 1 июлда Бухоро амирлиги ҳукумати бошлиғи Низомиддин Қўбегига йўллаган мактубида 1.865.000 олтин рубль ва танга миқдоридаги пул, кўпгина кўчмас мулк қолган[10] лиги хабар қилинган. Чунки, Убайдуллахўжа Россия империяси ҳудудида (Одесса)да вафот этиб, рус идоралари ҳам унинг мулкани ҳисоблашда қатнашган.

Файзулла Хўжаевнинг отасидан қолган меросга оид рақам ва далиллар Ўзбекистон Миллий Архивининг Р-86-фонд (Ўзбекистон ССР МИК). Р-87 фонд (Ўзбекистон ССР Инқилобий қўмитаси); Р-94-фонд (Ўзбекистон ССР Маориф Халқ Комиссарлиги) фондлари атрофлича ўрганилганда улар тўлдирилиши билан боғлиқ фикрлар ҳам мавжуд.

Биз Убайдуллахўжа мероси ҳақида сўз юритишдан кўзлаган асосий мақсад Файзулла Хўжаев ёшлиги туфайли уларни бошқариш ва ёш жиянига ҳомийлик қилиш Латифхўжага ўтган. Латифхўжа Хўжаевлар сулоласининг энг обрўли, мулоҳазали, муомила маданияти юқори, босиқ, фидоий, ваъдасига вафодор, бир сўзли (йўқса, инглизларга берган ваъдасини бажариши учун Россиянинг қаҳратон кишида елиб-югуриб оёқларидан буткул ажралилади) хонадон аъзоларига энг меҳрибон вакил бўлган. Бироқ, Латифхўжа Убайдуллахўжадан кейин бор ёғи 5 йил яшади. Архив манбасида келтирилишича, Латифхўжа вафотидан кейин Ф.Хўжаевга ҳомийлик қилиш Ғафурхўжа ва Ғайбулла хўжаларга ўтган.[11]

Бухоро амирлиги сиёсий айёқчилиги юқорида кўрсатилган бойлик билан боғлиқ рақамлар Убайдуллахўжа мероси билан боғлиқ охирига қам эмаслигига шубҳа билан қараган. Шу сабабли Низомиддин Қўбегига ёзган хатида: «Файзулла Хўжаевга отасидан қолган бойлиكنинг аниқ миқдорини қуйидагилар билади: Латифхўжадан ташқари, карвонбоши Азизов, Ғайбуллахўжа Тўрахўжаев, Ғафурхўжа Миржонхўжаев, Нуруллохўжа Тўрахўжаев, Юнусхўжа Абдулвахобхўжаев, Мирзо Собир Носиров, Абдулла Биязидов» [12].

Яна бир мулоҳаза, Латифхўжа нафақат қорақўл териси, қорақўлча савдоси билан эмас, балки пахта толаси савдоси билан ҳам шуғулланган. Ушбу савдода энг яқин шериги Эски Бухорода истиқомат қилувчи маҳаллий сармоядор Бухоро, Когон (Янги Бухоро), Кармана шаҳарларида пахта тозалаш заводлари эгаси бўлган Мирзо Муҳиддин Мансуров (1840-1923 йй) билан ҳамкорлик қилган. Туркистон район кўриқлаш бўлими («Охранка» «Махсус идора», 1907 йилда ташкил топган) айёқчиси «Хўжа»нинг махфий маълумот беришича, Мирзо Муҳитдин Мансуров афғон йирик савдогари Абдунаби Чархий, Муҳаммад Исматхонов ва Латифхўжалар билан пахта хомашёси савдосида фаол бўлган. У 1914-1916 йилларда, яъни Биринчи жаҳон уруши йилларида Россия рубли, амирлик тангалари қадри тушиши билан пуллари олтин ва

кумуш ёмбиларга алмаштира бошлаган ҳамда ўзининг пахта саноати банкрот бўлганини эълон қилган. Ушбу ўта хушёр ва тадбиркор, йирик сармоядор шахс Россияда кечаётган кескин жараёнлар истикболда оғир оқибатларга олиб келишини олдиндан билган. Латифхўжа ва Убайдуллахўжалар билан яқин бўлган Мирзо Муҳитдин Мансуров (Абдуқодир Муҳитдиновнинг отаси) тахминлари тўғри бўлиб чиққан. [13]

Хуллас, Латифхўжа Қосимхўжаевнинг Бухоро амирлигидаги ижтимоий, иқтисодий, маърифий фаолиятига битта мақола билан сўнгги нуқтани қўйиб бўлмайди. Латифхўжа ўз-ўзидан йирик сармоядор тадбиркор шахс бўлиб қолган эмас. Унинг ижтимоий, маънавий-руҳий қарашларига қандай омиллар таъсир кўрсатди? Латифхўжа Бухоро амири ишончини қандай қозонганлиги, унинг ўлими қайҳолатда содир бўлганлиги масалаларига аниқлик киритиш истокболдаги тадқиқотлар зиммасида.

Адабиётлар рўйхати:

1. Гильдия – Россия империясида савдогарларнинг даромади даражасига кўра гуруҳланиши. 1775 йилдаги ислохотга кўра, империя ҳудудида савдо гильдияларининг 3 та даражаси мавжуд бўлган. 1807 йилдан бошлаб 1-гильдияга 50 минг рублдан юқори, 2-гильдияга 20 минг рублдан юқори, 3-гильдияга 8 минг рублдан юқори даромадга эга савдогарлар киритилган.

2. Иноятлов С. Бухорои Шариф Хўжалари: Усмон Хўжа, Отаулла Хўжаев, Файзулла Хўжаев аждодлари ва авлодлари шажараси.-Бухоро: “Дурдона” нашриёти, Бухоро-2022.-Б.65-71. (180 бет)

3. Ўзбекистон Миллий Архиви (ЎМА), И-3-фонд, 2-рўйхат, 25-йиғма жилд, 108-варақ.

4. ЎМА, И-2-фонд, 11-рўйхат, 1966-йиғма жилд, 53-варақ, 53-варақнинг орқаси.

5. Ремез И.А. Внешняя торговля Бухары до мировой войны. Опыт историко-статического обзор внешней торговли ханства внесферы таможенного объединения его с Российской империи.-Ташкент, Изд-во Турк Республики; 1922.-С.49.(общ. 71 стр; Приложение 45 стр); Сухарева О.А. Бухара XIX – начала XX в.-Москва: 1966.-С.243 (общ; 328 стр). Остонов О. Зарафшон воҳасида ҳунармандчилик ва савдо-сотик (XIX аср охири – XX аср бошлари)-Тошкент: Шарк, 2013.-Б.70-71. (Умумий бет 143 бет)

6. Каракулеводства//Туркестанский сборник, Том.521.-С.212-213.

7. Ўша жойда.

8. Наимов Н. Мен яшашни истайман...(тарихий роман).-Бухоро: «Бухоро» нашриёти, 1994.-Б.22-24. (294 бет)

9. ЎМА, Р-837 фонд, 15 рўйхат, 156-йиғма жилд, 163-варақ.

10. ЎМА, И-126 фонд, 2-рўйхат, 428 йиғма жилд. 1-варақ, 1-варақнинг орқаси.

11. ЎМА, И-126 фонд, 2-рўйхат, 428 йиғма жилд, 2-варақ.

12. ЎМА, И-126 фонд, 2-рўйхат, 428 йиғма жилд, 3-варақ.

13. ЎМА, И-461 фонд, 1-рўйхат, 1648 йиғма жилд, 60-варақ, 60-варақнинг орқаси.